

De Erfgoedmonitor

Home > Onderwerpen > Erfgoed en water

Erfgoed en water

Ons verleden is mede gevormd door onze relatie met het water. Over water worden van oudsher goederen, mensen en ideeën vervoerd. Het water is bovendien veranderlijk; kusten en rivierlopen zijn in de loop van de eeuwen steeds weer van plek veranderd. Een belangrijk deel van ons cultureel erfgoed ligt dan ook onder water of in oude waterlopen. In zout water (buitendijks, zoals de Zeeuwse Delta, de Waddenzee of de Noordzee) of in zoet water (zoals het IJsselmeer, rivieren, plassen of kleine wateren als weteringen en grachten). Het kan gaan om verdronken bewoningsresten van prehistorie tot middeleeuwen, beschoeiings-, kade- of havenconstructies, sluisen, bruggen en scheepswrakken, concentraties van vondsten, of zelfs de resten van een kasteel.

Onze band met het water laat ook op het land nadrukkelijk sporen na. Denk maar eens aan de karakteristieke dijken, Deltawerken, terpen, waterlinies, havens en handelssteden, maar ook aan een droogmakerij als de Beemster en de molens van Kinderdijk die beide op de Werelderfgoedlijst van UNESCO staan.

Om dit watergerelateerde erfgoed, zowel onder water als op het land, te behouden is het belangrijk dat het Rijk, de provincies, gemeenten en waterschappen in hun beleid rekening houden met en aandacht schenken aan dit waardevolle goed.

Provincies

De provinciale ruimtelijke structuurvisie bevat de hoofdlijnen van het door de provincie te voeren ruimtelijk beleid en geeft de te verwachten ruimtelijke ontwikkelingen globaal weer. Voor het hele gebied worden één of meer visies opgesteld, waarin ook wordt opgenomen hoe er met watergerelateerde ruimtelijke ontwikkelingen omgegaan wordt, en mogelijk ook met watergerelateerd erfgoed. Daarnaast is de provincie verplicht waterbeleid vast te stellen. Dit kan door middel van een waterparagraaf in de structuurvisie of omgevingsvisie, of in een opzichzelfstaand waterplan. De meeste provincies besteden hierin in meer of mindere mate aandacht aan cultureel erfgoed.

Gemeenten

Volgens de Erfgoedwet is het verplicht bij de vaststelling van een bestemmingsplan en bij de bestemming van de in het plan begrepen gronden rekening te houden met de in de bodem aanwezige dan wel te verwachten archeologische waarden. Dit geldt, anders dan soms gedacht wordt, ook voor alle wateren binnen het gemeentelijk grondgebied, zelfs als die in beheer zijn van Rijkswaterstaat of een waterschap. Verder verplicht het Besluit ruimtelijke ordening om bij de vaststelling van een bestemmingsplan in bredere zin rekening te houden met cultuurhistorische waarden.

Daarnaast heeft een deel van de gemeenten specifiek archeologisch en/of cultuurhistorisch beleid opgesteld. Sommigen gaan hierin specifiek in op watergerelateerd erfgoed. Het gaat dan bijvoorbeeld om een erfgoed-, monumenten-, archeologie- of cultuurhistorienota. Ook laten gemeenten vaak een archeologische verwachtingskaart maken, die in één oogopslag de waarden en verwachtingen in een gebied zichtbaar maakt.

Waterschappen

Een waterschap, in sommige gevallen ook hoogheemraadschap genoemd, is een bestuurlijk orgaan dat verantwoordelijk is voor de regionale waterhuishouding. Momenteel zijn er 21 waterschappen in Nederland. Er zijn waterschappen die de waterhuishouding van een gebied binnen één provincie besturen, maar soms ligt het gebied in meerdere provincies. Waterschappen kunnen in hun beleid rekening houden met erfgoed door in hun waterbeheerplan te beschrijven hoe ze hiermee omgaan. Dit kan integraal worden opgenomen in het plan, of in een aparte paragraaf over cultuurhistorie. Daarnaast kan een waterschap nog aanvullend beleid opstellen. Dit gebeurt dan vaak in de vorm van een nota cultuurhistorie en/of archeologie.

Het Deltaprogramma

Nederland is een laaggelegen land met veel water. Deze ligging maakt Nederland kwetsbaar. De Rijksoverheid wil voorkomen dat er weer een watersnoodramp gebeurt, zoals in 1953. Of dat de rivieren overstromen zoals in de jaren '90. In het Deltaprogramma staan plannen om Nederland hiertegen te beschermen. Andere doelen van het Deltaprogramma zijn het zorgen voor voldoende zoetwater en de inrichting van het land klimaatbestendig maken. Bij het klimaatbestendig inrichten van het land is het belangrijk cultuurhistorie mee te nemen als een van de belangen bij ruimtelijke ontwikkelingen en te kijken hoe cultuurhistorie van nut kan zijn voor een integrale aanpak bij opgaven met water.

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed werkt met de Visie Erfgoed en Ruimte aan goede voorbeelden en werkwijzen om cultuurhistorie mee te nemen bij watergerelateerde ruimtelijke ontwikkelingen. Het uitvoeringsprogramma van de Visie Erfgoed en Ruimte is vanwege de voorbereiding van de Nationale Omgevingsvisie met twee jaar verlengd tot en met 2018. In deze tijd legt de RCE het accent op overleg en samenwerking met partners in het Deltaprogramma om kennis uit te dragen en te vertalen naar de praktijk. Een goed voorbeeld is de studie naar watermolensystemen in beekdalen die laat zien hoe ingenieus de mens het beekdallandschap naar zijn hand heeft gezet en hoe dat systeem werkt.

Indicatoren bij dit onderwerp

Erfgoed in waterbeleid - gemeenten

Van 11 gemeenten die bij het onderzoek in 2010 cultuurhistorisch beleid hadden, besteedden 8 daarin aandacht aan watergerelateerd erfgoed. In 2016 waren dit 11 van de 16 gemeenten met cultuurhistorisch beleid. Van de 23 gemeenten met archeologisch beleid in 2010 hadden 17 daarin aandacht voor watergerelateerd erfgoed. In 2016 steeg dit aantal naar 24 van de 28 gemeenten met archeologisch beleid.

Erfgoed in waterbeleid - provincies

In 2010 werden in provinciale structuurvisies, waterparagrafen en waterplannen in totaal 2.395 erfgoedtermen geteld. In 2016 was dit aantal gedaald naar 1.825. In zowel 2010 als in 2016 kwam de term 'cultuurhistorie' het meest voor in deze beleidsstukken (respectievelijk 1.117 en 701 keer), gevolgd door 'archeologie' (respectievelijk 567 en 538 keer) en 'erfgoed' (respectievelijk 288 en 331 keer).

Erfgoed in waterbeleid - waterschappen

Het aantal waterschappen dat in hun beleid aandacht besteedt aan gebouwd erfgoed, archeologie en cultuurhistorisch landschap daalde in 2016 ten opzichte van 2010. Het aantal gebruikte erfgoedtermen in de waterbeheerplannen van waterschappen daalde eveneens in die jaren, evenals het aantal waterschappen met aanvullend beleid voor erfgoed.